

‘Ik wil dingen maken die als je ernaar kijkt’

Jeroen van Eelen, 36, is ex-bajesklant en schizofreen. Althans die etiketten probeert men hem op te drukken. Hij noemt zich liever graffiti-artist en levenskunstenaar. In de verblijfsafdeling waar hij al vier jaar gedwongen is opgenomen, mag hij levenslang vertoeven. Hij is de contactpersoon van de Cliëntenraad en een toeverlaat voor zijn medeciënten. Deviant sprak met hem over kunst, geweld, psychose, macht, pijn en perspectief.

Je hebt zo'n vijftien jaar ervaring met de psychiatrie, wanneer is dat begonnen?

Op mijn twintigste kwam ik in de psychiatrie. Ik vervulde mijn dienstplicht bij de marechaussee, werd daar ontgroend en kwam in de ziekenboeg terecht. Ik hoorde stemmen, van vrienden bijvoorbeeld. Vanuit de ziekenboeg deserteerde ik, waarna ik werd opgenomen in de Adolescentenkliniek in Amsterdam. Met de diagnose schizofrenie dus.

Hoe vond je die kliniek?

In het begin vond ik het eng. Maar het was een goede behandelsetting, prettig om tussen leeftijdsgenoten te zitten. Na drie of vier maanden werd ik weggestuurd wegens hasjbezit. Ik ben toen leuk opgevangen door een bijstandsmoeder.

En toen?

Op mijn 24e ging ik naar Tenerife, op zoek naar mijn vader. Die vond mij onhandelbaar, ik deed heel erg wat er in me opkwam, hij stuurde me weg. Terug in Nederland speelde zich een waar familiedrama af. Onder invloed van drugs sloeg ik mijn oma. Ik had daarbij vreemde gedachten, zij had het over euthanasie en ik wilde dat uit haar hoofd praten. Ik gaf mezelf aan bij de politie en werd opgenomen in het Sociaal Psychiatrisch Diensten Centrum (SPDC). Mijn vader wilde hierna niets meer met me te maken hebben.

Vanuit het SPDC werd ik onder een vals voorwendsel opgenomen in de Kliniek voor Intensieve Behandeling (KIB), toen nog in Santpoort. Ze zeiden dat ik daar onderwijs kon volgen, maar ik werd opgesloten. Het was er vreselijk, een marteling. In mijn hoofd bleef het spoken: was dit nu de gevreesde schizofrenie?

Na een paar jaar mocht ik gelukkig naar Gooiland, een verblijfsafdeling in Amsterdam. Daar had ik een goede tijd, zat veel achter de computer, maakte lange wandelingen en leefde in een rijke fantasiewereld (anderen noemen dat soms psychose).

Toen kwam ik in de gevangenis, omdat ik een medepatiënt had mishandeld. Zeven maanden heb ik gezeten. Eerst in de

Eenhoorn in Zwaag, toen in de Bijlmerbajes in de FOBA-toren (Forensische Onderzoeks en Behandeling Afdeling, red.). Sinds 2001 woon ik op de Bochtstraat in Amsterdam. Officieel een ziekenhuis. Ik woon dus in een ziekenhuis. Ik heb er een appartement, dat is een privilege. Mijn Rechterlijke Machtiging wordt elk jaar verlengd. Mijn behandelaars vinden dat nodig, maar van mij hoeft dat niet meer zo. Hans Gaasbeek, volgens mij de grootste advocaat van Nederland, tekent elk jaar bezwaar aan.

Als je Santpoort vergelijkt met Amsterdam, waar zit je dan liever?

Ik zit liever in Amsterdam, ik ben een stadsmens.

Maar mis je de rust en de duinen niet?

Nee, daar kan ik toch altijd naar toe gaan als ik daar behoefte aan heb (lacht).

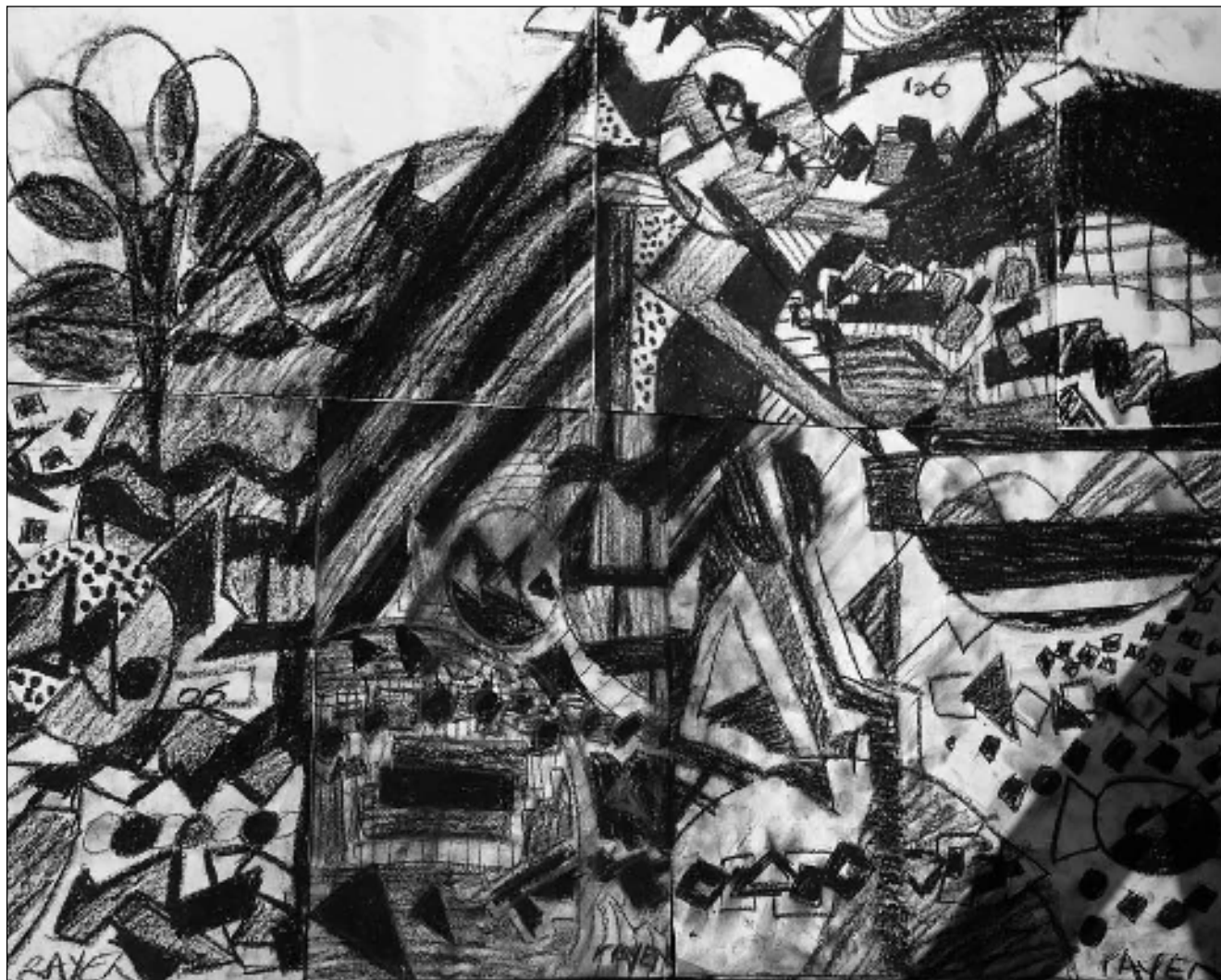
Vroeger gebruikte je harddrugs, hoe begon dat?

Op mijn zeventiende kwam ik met harddrugs in aanraking. Dat kwam door Moniek, zij baseerde de hele dag en er kwamen sympathieke dealers over de vloer. In mijn fantasie behoorde Moniek tot het cali-kartel. Daar bewegen mijn associaties zich nog steeds omheen, want coke komt uit Columbia, waar de rebellen van het ELN zitten. Ik ben ook rebels en Eelen lijkt precies op ELN. Probeer mij dit niet uit mijn hoofd te praten!

OK, dit schrijven we op. Nu ben je clean, was dat een keuze?

Op mijn negentiende ben ik afgekickt. Sinds tien jaar ben ik helemaal clean, met uitzondering van twee keer paddestoeven. Ja, stoppen met drugs was een keuze. Als gebruiker ben je ook verkoper, want je hebt geld nodig. Zo maak je andere mensen afhankelijk. Ik wou dat niet meer. De mensen die mij steunen bevestigen me in mijn keuze. Ik heb de arrogantie om te zeggen dat ik nu met belangrijker dingen bezig ben. Ook met alcohol ben ik volledig gestopt. Alleen roken kan ik nog niet laten.

je hersens opblazen

Illustratie: Jeroen van Eselen

Zie je Moniek nog?

In mijn hoofd kan ik elk moment contact met haar maken. Maar dat is op een andere frequentie. In werkelijkheid zie ik haar niet meer.

Wie heb je mishandeld?

Een vriend, Luc. Ik wou hem corrigeren, omdat hij naar praatte over mijn vriendin Joyce. Met Joyce woonde ik vroeger samen op de Apollolaan, zij was het rijkste meisje van Amsterdam. Ze werkte in de gevangenis, zo ben ik dus naar haar toegekomen.

Wat heb je hem aangedaan?

Een paar klappen gegeven, in zijn oor gebeten en gestompt. Ik dacht dat het niet zo ernstig was, maar anderen vonden van wel. Het schijnt dat ik toen erg in de war was. Maar ik liep al weken rond met het idee dat ik naar de Bijlmerbajes wilde om Joyce te zien. Daarom heb ik Luc op zijn hoofd geslagen.

Op grond daarvan heb je zeven maanden gezeten? Wat zei de rechter?

Dat er sprake was van een overtreding in de persoonlijke sfeer en dat ik een stukje behandeling nodig had. Hij noemde ook die keer dat ik bij Albert Heijn geld uit de kassa heb getrokken, omdat ik vond dat er niet goed gewisseld werd. Maar die zeven maanden zat ik in voorarrest. Ik werd daarna niet veroordeeld, maar ik kreeg een Strafrechterlijke Machtiging, omdat ze me niet toerekeningsvatbaar vonden.

Heb je Luc nog teruggezien?

Ja! Hij groette me vriendelijk en we hebben samen een beetje gelachen. Hij heeft geen aanklacht ingediend. Het personeel heeft me aangeklaagd.

Dus je psychiater is ook je aanklager. En de rechter zegt dan eigenlijk dat de psychiater tekort schoot als behandelaar. Een rare wereld. Hoe heb je dat ervaren?

Je hebt tekenfilms als Felix de kat. Ik herken me in zo'n film.

Zo'n kat die elke keer een stomp krijgt. Grootheidswaan. Ik wil van wat ik meemaak een tekenfilm maken, omdat je dan kunt begrijpen wat je meemaakt.

Zat je in de Bijlmerbajes?

Ja in de FOBA-toren. Het Veer heet die toren waar mensen zitten die van etage naar etage veren (lacht). Ik zat op het dak, daar zijn de isoleercellen. En ook op drie andere etages.

Hoe was dat?

Ze wilden weten wat ik op Gooiland had gedaan. Toen heb ik gevraagd of ik in een militie-eenheid kon worden ingedeeld, om te kijken wat er gebeurt met mij en wat er gebeurt in Gooiland en hoe die communicatie zo op elkaar kon worden afgestemd dat ik de mogelijkheid heb om die rechtszaak te begrijpen en wat er gebeurd is. Het was een soort jetsetvakantie.

Vakantie? Hoe ging je er heen?

In zo'n witte wagen, met tralietjes en zo. Op een gegeven moment was ik in Haarlem bij de koepel en er waren allemaal activisten van Amnesty International met spandoeken van 'stop torturing now'.

OK, je komt in een wit autootje bij de Eenhoorn aan.

Daar zat ik 2,5 week in de isoleer. Zo'n echte isoleer met zo'n pak aan wat je niet kapot kan scheuren met een kussentje om op te zitten en een bord.

Waarom?

Omdat ik schreeuwde tegen mensen, ze afblafte. Als er iemand langsloep begon ik te schreeuwen 'kindermoordenaar'. Eén jongen had ik helemaal gek gekregen, die kwam om mij te pakken. Hij gaf me een klap en een duw en ik viel om. Toen ik opstond sprongen twee bewakers boven op me, draaiden mijn armen op mijn rug en smeten me de isoleer in. Daar schrok ik wel van.

Daar werd je dus een lesje geleerd...

Ja. Maar ik had mijn krijtje, dat gebruikte ik voor tussen mijn oren, niet voor op de muur. Ik werd drie keer per dag gelucht, dat was heerlijk.

Twee en een halve week in de isoleer! Lijkt me niet leuk...

Dat is niet leuk, maar nogal rustgevend..

Wat voelde je in die isoleercel?

Een soort van Saddam Hoessein, of een Allende-volging. Of een militair die deserteert. Een stom hokje waar ik vaker in heb gezeten.

Het verdomhokje?

Ja, het was een kooi.

Voel je je niet vernederd op zo'n moment?

(Verbaasd) Nee.. De Eenhoorn is de beste, modernste gevangenis van Europa, hè. Een supergevangenis. Er was een situatie die ze niet fijn vonden en toen hebben ze mij gewoon in de isoleer gepropt. Ik had het gevoel dat ik alleen in de Eenhoorn was om een verdoving af te halen.

Ben je niet door het lint gegaan?

Het was acceptabel. Ik wist gewoon dat ik wat gedaan had en dat daar een sanctie op stond.

Je zei eens 'Ik ben niet agressief meer, dat hebben ze me in de gevangenis wel afgeleerd'...

Nja, (aarzelt), Ik heb geleerd dat je eerst moet weten wat de situatie is, voor je agressief wordt. Op het moment dat je merkt dat iemand iets doet wat jij niet accepteert zou ik wel agressief kunnen worden. Dan moet ik eerst begrijpen: wie, wat, hoe, waar, wanneer, waarom en dan ingrijpen.

Hebben medicijnen daar invloed op?

Ja, Leponex, dat heeft een remmend effect. Het is een noodzakelijk kwaad. Ook een soort chemische dwangbuis, met bijverschijnselen als vermoeidheid. Soms ga je out.

Ben je tevreden met die medicijnen?

Ik wil Seroquel, en ze geven Leponex. Een verschil van inzicht.

Met de psychiater?

Nee, met de persoonlijk begeleider. Mijn nieuwe psychiater wilde wel naar me luisteren, maar mijn begeleider zei: 'Jeroen praat vriendelijk met nieuwe mensen en uiteindelijk gaat het weer verkeerd'. Daar ben ik het niet mee eens.

Heb je ervaring met Seroquel?

Ja

Waarom ben je daarmee gestopt?

Omdat ze Leponex voorschreven. Daar had ik toen niets over te zeggen. Nu nog niet. Ik slik het vrijwillig. Als ik ermee zou stoppen zou dat gevolgen hebben.

Zoals?

Dan wordt ik van mijn appartement gestuurd.

Naar de gesloten afdeling?

Bijvoorbeeld.

Eigenlijk ben je gedwongen het te gebruiken.

Ja.

Kun je niet met de psychiater onderhandelen?

Hij zei eerst dat als patiënten vragen om verandering van medicatie hij dat meestal goed vond. Later zei hij 'ik heb dat te makkelijk gezegd' en kwam er op terug.

Legt hij niet uit waarom?

Nee.

Ik bespeur verschillende situaties waarin je voor je zelf op wilt komen, maar dat niet doet vanwege dreigende sancties.

Ja, goed ingevoeld. (lacht schamper)

Maar vergeet niet dat je in een disciplinesysteem zit.

Ik zie dat gevaar, maar ook zonder te vechten kan je een signaal afgeven.

Je noemt jezelf graffiti-artist en levenskunstenaar.

Graffiti doe je op straat, leven doe je meer binnen. Graffiti is iets dat voor altijd bij je blijft, het is niet voor kinderen of zo. Er zijn heel volwassen mensen met spuitbussen. Het is een elitegroep, geen F-side of zo.

Volwassenen die graffiti maken op muren?

Ja, op muren, maar niet op auto's, tenzij de eigenaar het wil. Schrijf maar op, als iemand dat wil ben ik in te huren.

Wat heb je nodig voor graffiti?

Een soort inkomen. Verder moet je kunnen denken om goede

Foto: Deviant

graffiti te maken. Je moet een helder beeld hebben van wat je wilt maken. Je kunt niet met je spuitbussen werken als Karel Appel of zo. Je maakt eerst een schets zo perfect en rechthoekig mogelijk, met duidelijke contouren en animaties. Je moet kunnen tekenen, met je spuitbus een rechte lijn kunnen maken, dat is een groot ding. Als je 's nachts in de winter bezig bent komen je vingers helemaal onder de verf en lijkt het net alsof je handen afsterven van de kou. Die verf op je handen, in de koude lucht... het is een enorme kick.

Wat is de kick?

Een metropool als Amsterdam heeft graffiti nodig om wat te betekenen. Zonder graffiti ben je een klein dorp. Je bent baas over waar je op spuit: die metro, muur of tram. 's Ochtends is het werk klaar. Als je omgekleed bent en je ziet je metro langsrijden is dat gewoon te gek!

Speelt het beeld dat je gemaakt hebt ook een rol?

Het belangrijkste is dat na twee dagen honderden of duizenden mensen ernaar gekeken hebben. Het gaat alleen om letters, dat is de afspraak. Je mag wel wat anders maken maar je letters zijn je naam. Die letters ben jij zelf.

Graffiti is toch illegaal?

Als er geen graffiti bestond, zouden honderdduizenden mensen verzuipen in de menigte. Nu zien ze tekens van iemand die zegt 'ik begrijp het zus en zo'. Je laat tekens achter op die anonieme, grijze, betonnen wereld. Je gebruikt een denkbeeldige naam. Zo kun je mensen op hun gemak stellen, je eigen waarden hanteren. Je hebt keurige schrijvers en shock schrijvers.

Zit daar een politiek idee achter?

Nee, het is meer dat je het systeem sloopt als een mol. Als jij je Delta noemt of zo, om iemand te nemen waar ik veel respect voor heb, zegt Delta niet: "stem op mij", bij de verkiezingen. Graffiti is dynamiek. Alles wat je doet, ziet, hoort, ruikt, proeft en denkt zit in die naam van jou. Mijn kunstenaarsnamen zijn TIGER, ZODOR, RAYEN, QUESTA en Anthony Lorens Charles Z. Die Z van ZODOR deel ik met ZAP.

Naast graffiti beoefen je andere kunstvormen.

Ik heb jaren getekend en wil daar weer meer aan doen. Verder maak ik kleding van gewone materialen die wat waarde hebben. Ik maak het ontwerp, de kleermaker voert het uit.

Je ziet jezelf ook als levenskunstenaar. Hoezo?

Dat ik goed aan het leven ben, me door het leven aan het kunstelen ben (lacht). Jij wilt een dynamisch verhaal? Dynamisch glimlachend door het leven stappen, met in mijn achterhoofd het kunstenaarschap, denk ik. Het zit tussen je oren. Iedereen krijgt op een gegeven moment wel weer een stift, pen of spuitbus in zijn handen.

Wil je ook exposeren, werk verkopen?

Dan zou ik toch ergens de code van de straat schenden. Er zijn mensen zoals Shoe, die een winkeltje hadden waar ze jaszjes airbrushten, met slangen, tijgers, leeuwen en olifanten of letters. Voor 220 euro kon je zo'n jasje kopen. Ze zijn failliet. Ik ben een aantal lui tegen gekomen die vóór ze kunst maakten in de reclame zaten. Ze pakten eerst een fles en sloegen die kapot om zichzelf te snijden, namen een enorme snuif coke en pakten dan een pen. Uiteindelijk werd het product verkocht als reclamespotje. Ze hadden pijn en drugs nodig om het artistieke proces in werking te zetten. Dat zie je ook

in de psychiatrie. Veel mensen zeggen 'ik ben slecht, ik moet mijzelf pijn doen' of 'ik heb zo'n pijn dat ik ook fysiek pijn moet voelen'.

In onze voorbespreking zei je 'kunstenaarschap - psychologische marteling'. Wat bedoelde je daarmee?

Als kunstenaar heb ik gekozen om iets te doen wat niet veel mensen doen. Ik wil dingen maken die je hersens opblazen als je ernaar kijkt. Ik heb gewoon een straalstelsel om pijn en geld en dat soort dingen op zo'n manier op elkaar af te stemmen dat ik er als kunstenaar een tijdje mee bezig ben. Normaal gesproken laat ik het achter me, maar de psychologische marteling is blijven hangen.

Psychologische marteling? Snap ik niet.

Psychologische marteling is wat de CIA kan doen achter gesloten deuren. Maar ik heb het over een mildere vorm. Dat iemand door artsen wordt besproken en er op hem wordt ingepraat, zodat hij zich niet meer kan verzetten en moet toegeven dat hij minder waard is. Dat artsen God zijn en zo, allemaal dingen die zijn blijven hangen. Ik heb dat gelukkig nooit meegemaakt, ik wil het ook niet meemaken. Psychisch geweld is verboden, psychiaters horen juist het tegenovergestelde te doen. Ik heb er een idee over. In mijn gedachtenwereld ken ik mensen die ook ideeën hebben, maar die zijn bang voor publiciteit. Ik ben graffitikunstenaar, dus ik zoek de media op.

Hoe zie je de toekomst?

Twee weken geleden heb ik gehoord dat ik misschien meer vrijheid krijg om aan mijn doelen te werken. Mits ik laat zien dat ik me minstens twee maanden aan de regels kan houden. Dat biedt uitzicht op een leven buiten het ziekenhuis.

Later wil ik een boekhoudkantoorje beginnen en wat geld verdienen met graffitikunst. Ik volg nu een schriftelijke cursus boekhouden. Die duurt 15 maanden of zo en ik ben er al 25 maanden bezig. Als ik die af heb mag ik me boekhouder noemen en heb ik een diploma met baangarantie. Voor ik begin ga ik ervaring opdoen.

Boekhouden betekent je concentreren op de cijfers, lukt dat?

Volgens mijn psychiater niet, maar volgens mij wel.

Hoe ga je met je eigen geld om? Helpt die cursus je?

Bij mijn zus, mijn bewindvoester, kan ik morgen geld ophalen: twee tientjes. Dan ga ik mijn moeder helpen met struiken weghalen, daar krijg ik een pakje shag voor. Ik heb ongeveer 40 euro per week om van te leven. Dat is niet veel. Ik moet alsmaar rekenen, hè.

Je persoonlijke begeleider wil dat je leert budgetteren.

Ja, dat ik zelfstandig word en niet het sloofje van wie dan ook. Ik leen wel eens geld uit, maar dat is niet de bedoeling. Het gaat er om dat ik mijn eigen vakantie kan betalen, dat ik in september 300 euro heb gespaard voor de vakantie. En dat ik wat geld achter de hand heb als er iets groots gekocht moet worden. Ik moet leren rondkomen met wat er is. Daarom schrijf ik nu alles wat ik uitgeef in een boekje op.

Waar ben je over twee jaar?

Ik verwacht meer in de samenleving te functioneren en ik hoop dat ik de waandenkbeelden over psychologische marteling meer onder controle krijg. Een kunstenaarsleven, waarbij ik goed voor mezelf kan opkomen en voldoende medestanders heb.

✍ Mark Janssen & Heinz Mölders